

**АРАБ ӘЛЕМІНІҢ FINTECH-СТАРТАПТАР ЖҮЙЕСІНДЕГІ ӨСУ
МҮМКІНДІКТЕРІ ЖӘНЕ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ****Нурмагамбетова Бибижан Канатқызы**

bibizhan37@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті

Халықаралық Қатынастар факультеті Шығыстану мамандығының 4 курс студенті

Fintech – қаржы және банк секторында жақында пайда болған салалардың бірі. Fintech реттелмейтін сектор ретінде әлі де пікірталас жүріп жатқанымен, бұл мақала финтех түсінігін, оның сипаттамаларын, бағыттарын және дамуын және оның жаһандық инвестиция арқылы қол жеткізген жетістіктерін анықтау үшін жазылған. Сондай-ақ араб әлеміндегі финтех және осы саладағы ең маңызды жаңа жобаларды, мүмкіндіктер мен қиындықтарды анықтауды мақсат етті. Fintech дегеніміз бұл жаңа бизнес-модельдерді, қосымшаларды, процестер мен өнімдерді әзірлеуді немесе қолданыстағы модификациялауды ынталандыру арқылы қаржылық қызмет көрсетуді өзгертуге мүмкіндігі бар сандық технологиялар. Бұл технологиялардың мысалына мобильді, бұлтты қызметтер, сандық сәйкестендіру және қолданбалы бағдарламалау интерфейстері жатады. Әлем елдері бұл салада соңғы уақытта қолданылғанына қарамастан үлкен жетістіктерге жетті. Араб елдері өз тарапынан қаржылық технологияның осынау қарқынды дамуына ілесуге тырысуда, өйткені бұл бүкіл аймақтың экономикалық даму жолын қолдайтын жоғары инвестициялық кіріс алуға мүмкіндік беретін жылдам дамып келе жатқан сектор және қаржылық технология компаниялары қаржы секторы операциялық процестердің тиімділігін арттыру үшін пайдалана алатын жаңа шешімдер.

Араб әлемі осы технологияны қолданумен байланысты мүмкіндіктер мен қиындықтарды, әсіресе тұтастай алғанда экономиканы қолдайтын бизнес-ортаны құруға мүмкіндік беретін заманауи реттеуші заңнаманы әзірлеумен пайдалануы керек. Араб Әмірліктерінің перспективалы экономикасы және жоғары сатып алу қабілеті халықаралық финтех фирмаларын тартады. ArabNet сауалнамасына сәйкес, Сауд Арабиясының банктік клиенттерінің 76% - ы сандық платформаларды, ал 60% - ы онлайн және Мобильді қосымшаларды пайдаланады[1]. Сауд Арабиясы аймақтағы ең дамыған цифрлық экономикасы бар елдердің қатарына кіреді және банктер өз клиенттерінің банктік қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін нақты уақыт режиміндегі сандық шешімдер арқылы өзгеруде[2].

Сауд Арабиясының валюта басқармасы (SOA) Fintech Saudi бастамасын іске қосты, ол Патшалықта қаржылық технологиялар индустриясын алға жылжытуға және дамытуға бағытталған. Бұл бастама Сауд Арабиясын финтех инновациялық орталығына айналдыруға және елдің 2030 жылға дейінгі көзқарасына сәйкес финтех экожүйесін дамытуға бағытталған.

Дубай - бұл Таяу Шығыс пен Африканың басқа елдеріне, сондай-ақ Азияның тез дамып келе жатқан нарықтарына қол жеткізуге мүмкіндік беретін нарық. Бұл аймақта, әсіресе Дубайда, менмендік пен тәжірибемен өсуге деген ұмтылыс бар. Ел стартап-орталық және өңірлік қаржы секторы үшін бастапқы алаң ретінде қарқынды дамуда. Финтех нарығы клиенттердің сандық банктік қызметтерді тезірек енгізуіне байланысты басқа елдерге қарағанда жылдам қарқынмен дамуда. БАӘ-дегі ең танымал бағыттар - дамыған технологиялық инфрақұрылымы арқасында Дубай және Абу-Даби саналады. Дубай 2016 жылы The dubai future foundation негізін қалаған жаһандық блокчейн кеңесін құра отырып, blockchain бастамаларына көбірек назар аударады[1].

Қаржы министрлігі инновацияларға тұрақты қолдау көрсетеді және өзінің ұлттық инновациялық стратегиясы шеңберінде отандық және халықаралық финтех-компаниялардың өсуі үшін қолайлы жағдайлар жасайды және 2021 жылға дейін БАӘ тұжырымдамасына өз үлесін қосады[2].

Әмірліктердің 2021 жылға дейінгі блокчейн стратегиясының бөлігі ретінде БАӘ Үкіметі 2020 жылға қарай федералды үкіметтің транзакцияларының 50% - ы үшін блокчейнді пайдалану жоспарларын жариялады[3]. Сонымен қатар, Халықаралық венчурлық капиталисттер, инвесторлар және отбасылық қорлар БАӘ-де, Дубай халықаралық қаржы орталығында (DIFC) орналасқан стартаптарға инвестициялар тартады.

Бахрейн өз кезегінде экономиканы әртараптандыру, өсу және жұмыс орындарын құру аясында өзінің финтех экожүйесін дамыту үшін бірнеше қадамдар жасайды. Сонымен қатар, Бахрейнді Экономикалық даму жөніндегі кеңесі (ЕАДБ) финтехке шетелдік инвестицияларды тартуға ерекше назар аударады.

Бахрейнді орталық банкі (СВВ) саясатты өзгерту арқылы қаржылық қызметтер секторында инновацияларды ынталандыру бойынша бірқатар бастамаларды жүзеге асыруда. 2017 жылдың маусымында СВВ шетелдік және отандық стартаптар мен қаржы институттарына технологияға негізделген өнімдер мен қызметтерді сынақтан өткізуге мүмкіндік беретін финтехті реттеу үшін «құмсалғышты» ұсынды. Сонымен қатар, СВВ әділетті, қарызға негізделген және шарифатқа сәйкес келетін краудфандинг қызметінің құрылуы мен өсуін қамтамасыз ету үшін краудфандинг ережелерін енгізді[3].

Араб әлеміндегі жағдай бизнес-инкубаторларды зерттеу үшін ерекше маңызға ие. Біріншіден, бұл аймақта 2002 жылы алғашқы инкубациялық бөлім іске қосылды; қазір жағдай өзгеруде, бұл оның алғашқы әсерін зерттеуге ерекше мүмкіндік береді. Екіншіден, Араб бизнес-инкубаторларын енгізудің мақсаты стартаптардың дамуына ықпал етумен байланысты, бұл инкубаторлардың сәттілігінің келесі деңгейлерін өлшеуді жеңілдетеді. Сонымен, инкубаторлар мен стартаптар арасындағы байланыс араб елдерінің нақты әлеуметтік-экономикалық мақсаттарын ілгерілетумен, мысалы, жұмыс орындарын құрумен, экономиканы әртараптандырумен және технологиялық инновациялармен тікелей байланысты.

Бизнес пен технологиялық инкубаторлардың «сәттілік факторлары» мен «тиімділігі» туралы талқылау кезінде ескеру қажет бірқатар мәселелер бар. Мысалы, көптеген өңірлік бизнес-инкубаторлар өздерінің табыстарын құрылған жұмыс орындарының санымен, жалға алушы компаниялардың капиталды тартуымен, салық базасын ұлғайтумен және инкубацияланатын фирмалар алатын табыстармен айқындайтын болады. Басқа инкубаторлар табысты компаниялар саны бойынша анықтай алады. Шындығында, мұның бәрі инкубатор тұрғысынан сәттіліктің көрсеткіші. Осылайша, инкубация процесінің мақсаты - клиент компанияны инкубатордан шығару. Бұл тұтынушы компания өздігінен тұра алатын кезде өміршең болады. Басқаша айтқанда, клиент бұдан былай субсидияланатын жалдау ақысы мен әдеттегі инкубатор ұсынатын жеңілдікті қызметтерге мұқтаж болмаған кезде немесе өздігінен дайын болу үшін жеткілікті қаражат алған кезде қиындықтан шығару басты мақсаты саналады[4].

Қазіргі уақытта араб мемлекеттері цифрлық экономиканы дамытудың түрлі стратегияларын әзірлеуде. Үкіметтер цифрландырудың өз елдеріне көрсете алатын оң ықпалын беретініне сенеді. Шынында да, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу процесін ұйымдастыру шағын және орта кәсіпорындардың дамуына, жаңа жұмыс орындарын құруға, басқарудың экономикалық өнімділігі мен тиімділігін арттыруға, халықтың әлеуметтік тартылуына (social inclusion) айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Басқаша айтқанда, жоғары технологиялар араб елдерінің әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды мақсаттарын іске асыруда маңызды рөл атқаруға арналған.

Таяу Шығыс және Солтүстік Африка мемлекеттерінің бірқатар үкіметтері соңғы жылдары цифрлық экономика мен инновацияларды дамыту бағдарламалары мен жобаларын ұсынды.

Мысалы, БАӘ Ұлттық инновациялық стратегиясы (the National Innovation Strategy) Vision 2021 бағдарламасының бір бөлігі болып табылады. Аталған бағдарламада цифрлық технологиялар жеті басым ұлттық секторлардың бірі ретінде айқындалған. Бұл ретте цифрландыруда «ақылды» қалаларды, бағдарламалық жасақтама қамтамасыз етуді дамытуға, сондай-ақ озық технологияларды қамтитын бастамаларға, мысалы, жасанды интеллект, нано-технологиялар, экономиканың түрлі салаларына жоғары технологияларды жылдам енгізу сияқты бастамаларға баса назар аударылады. Атап айтқанда, Smart Dubai және Smart Abu Dhabi дамыту жөніндегі үкіметтің жоспары тұрғындар мен қонақтар үшін қауіпсіз және қауіпсіз жағдайларды қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін тиімді қалалық тәжірибені ілгерілету мақсатында жеке және мемлекеттік серіктестер арасындағы ынтымақтастықты қарастырады.

Сауд Арабиясы өзінің Vision 2030 бағдарламасында аса маңызды мақсатты мәлімдейді: e-Government Survey Index негізінде белгіленетін әлемнің жетекші елдерінің қатарына кіру. Бұдан басқа, патшалықтың 2020 ұлттық трансформация жоспарына сәйкес цифрландыру төрт басым міндеттердің қатарына енгізілді. Бұл құжатта 5 цифрлық платформа құру, ел экономикасының негізгі секторларында 29 ақпараттық-коммуникациялық бастаманы жүзеге асыру көзделген. Сонымен қатар, National Transformation Program 2020 мысалы, сандық технологияларды пайдалану арқылы денсаулық сақтау тиімділігін арттыру, жергілікті ICT - секторын дамытуға қатысу үшін технологиялық компаниялар құру сияқты маңызды практикалық міндеттерді шешуді көздейді.

Қатардың Vision 2030-да басымдық ретінде инновацияларға, дамыған жеке кәсіпкерлікке, білім берудің жоғары сапасына, әлемдік деңгейдегі инфрақұрылымға, мемлекеттік қызметтердің тиімді саласына, ашық және бақылаудағы басқаруға негізделген «білім экономикасын» қалыптастыру көзделеді. Египеттің Vision 2030 бағдарламасының негізгі мақсаттары инновациялар мен білімге, құқыққа, әлеуметтік кепілдіктерге және халықтың барлық топтарының қатысуына негізделген бәсекеге қабілетті, теңдестірілген және әр тараптандырылған экономика құру болып табылады.

Сонымен қатар, Мысырдың ICT 2030 Strategy - де басты үш бағытқа: елді цифрлық қоғамға айналдыруға; ICT-индустриясын дамытуға және Египетті жаһандық цифрлық хабқа айналдыруға баса назар аударылады.

Иордания жоғары технологияларды енгізу жөніндегі өз бағдарламасын электрондық қызметтермен, тиісті технологиялық инфрақұрылымды айқындаумен және дамытумен, барабар заңды және реттеушілік қамтамасыз етумен, білім беру мен кәсіптік даярлау саласын реформалаумен, сондай-ақ мемлекеттік институттарды басқару мен қайта құрылымдауды ілгерілетумен байланысты бастамалар мен ұсыныстарға негіздейді.

Қазіргі уақытта бірқатар араб елдерінің үкіметтері медициналық көмектің тиімділігін арттыру үшін жоғары технологиялардың үлкен технологиясын зерттеп жатыр, өйткені бұл саланы цифрландыру денсаулық сақтау шығындарын тиімді басқаруға және оларды азайтуға ықпал етуі мүмкін. Атап айтқанда, Таяу Шығыс өңірінің он төрт елінің бесеуі денсаулық сақтаудағы цифрлық өзгерістердің нақты жоспарларын әзірледі. Осылайша, ұлттық трансформация бағдарламасына сәйкес, Сауд Арабиясында 2020 жылға қарай патшалық азаматтарының 70%- ы Бірыңғай сандық медициналық картаны (record 2) алады, оның көмегімен медициналық қызметтерді цифрландыруға қолдау көрсетіледі.

Дубай Біріккен Араб Әмірліктері Таяу Шығысы және одан тыс жерлері үшін жетекші қаржылық және коммерциялық орталық болып табылады. Мысалы, Дубай ірі халықаралық

сервистік экономика ретінде жаһандануды ескере отырып, нарықтық либерализм мен экономикалық ашықтыққа баса назар аудара отырып, бизнеске бағытталған экономикалық даму моделін ұстанады. Мишриф пен Капетановичтің пікірі бойынша: «Дубайдың экономикалық дамуының сәттілігі оның шағын, ашық, жаһандық экономикалық және қаржылық жүйеге жақсы интеграцияланған экономикасына байланысты»[5, 90 б.], - дейді. Осылайша, әмірлік Дубайдың өз экономикасын әртараптандыруға бағытталған күш-жігерінің маңызды бөлігі болып табылатын қаржылық қызмет инновациялары үшін қолайлы экожүйе құрды.

Дубайдағы финтех үлкен өсуді бастан кешуде және оның өсуі 2019 жылдан басталды. БАӘ-дегі финтех-стартаптар төлемдер мен краудфандинг секторларынан басталып, Таяу Шығыстағы кәсіпкерлер мен шағын және орта бизнестің қызмет көрсету салаларына кірді[6, 6 б.]. Бүгінгі таңда БАӘ бүкіл араб әлемінде ең дамыған және динамикалық финтех экожүйесіне ие.

Алайда, аталған сала басқа араб елдерінде де дамып келеді. Мысалы, 2020 жылы Египеттегі стартаптар саны араб елдеріндегі стартаптардың жалпы санынан 12% - ын құрады. Ал Сауд Арабиясында 10%.

БАӘ-ді Жаңа Зеландиямен, Сингапурмен және басқа да стартаптармен салыстырғанда кәсіпкерлер үшін өте тартымды жер - бұны экономика мен технологиялық өзгерістер ғана емес, сонымен қатар көптеген өзара байланысты факторлар, соның ішінде мемлекет қолдауының артуы, қауіпсіз өмір сүру ортасы, динамикалық бизнес мәдениеті, мықты стартап қауымдастығы және салықтың болмауы дәлелдейді.

БАӘ стартаптар үшін ерекше ынталандыруды ұсынады. Бір қызығы, БАӘ-дегі барлық бизнестің 95%-ы стартаптар мен шағын және орта бизнес болып табылады, бұл Әмірліктерді басқа мемлекеттермен салыстырғанда стартап-тартымды мемлекет ретінде ерекшелендіреді. Сондай тенденция жергілікті экономиканың кәсіпкерлік сипатын және шағын және орта кәсіпорындардың және тез дамып келе жатқан технологиялық көшбасшылардың дайын клиенттік қызығушылығын көрсетеді.

БАӘ-де стартап-экономиканы дамытудың негізгі факторларының бірі-Үкіметтің жаңа кәсіпорындарға ұсынатын ынталандыруларының кең спектрі. «Khalifa кәсіпкерлікті дамыту қоры» коммерциялық емес даму агенттігі инновациялар мен шағын және орта бизнес кәсіпорындарын құруды ынталандыру арқылы штаттан тыс мәдениетті таратуға көмектеседі. Қазіргі уақытта Қор БАӘ азаматтарына бағытталған болса да, ол кәсіпкерлік мәдениетті дамытуға берік адалдығын көрсетеді.

Дубайда «Экономикалық даму департаментімен» (DED) Дубайдың бәсекеге қабілеттілігін ынталандыруға және тұрақты экономикалық дамуына қол жеткізуге бағытталған үкіметтік реформалардың жаңа пакетін жүзеге асырады. Бұл шағын және орта бизнес кәсіпорындарына мемлекеттік тендерлердің 20%-ын бөлу және әлемдік жетекші бизнес-инкубаторлар мен ғаламдық ресурстар желісі бар акселераторларды тарту арқылы стартаптарды құру, өсіру және кеңейту үшін қосымша қолдау көрсету туралы ұсыныстарды қамтиды.

Соған қоса, Дубайда орналасқан Дубай халықаралық қаржы орталығы да араб елдеріндегі стартаптардың қарқынды дамуына әсер етеді. Дубай халықаралық қаржы орталығы 2004 жылы құрылған арнайы экономикалық аймақ. Бұл Таяу Шығыс, Африка және Оңтүстік Азия нарықтары үшін жетекші қаржы орталығы болып табылады. Мысалы, Дубайдың халықаралық қаржы орталығы 2021 жылы 996 компанияны тіркеді, бұл 17 жыл бұрын құрылғаннан бергі бір жылдағы ең жоғары көрсеткіш. Тіркелген компаниялар саны жыл сайын 36 пайызға өсті. Ұйым араб елдерін таланттарды тартуға және бизнесті кеңейтуге ықпал ететін экожүйе құруға үнемі күш салғаны үшін мақтады. Дубай сонымен

бірге бүкіл Таяу Шығыстағы кәсіпкерлерді тартатын аймақтың сөзсіз технологиялық көшбасшысы деп аталды.

Қазіргі уақытта араб мемлекеттері цифрлық экономиканы дамытудың түрлі стратегияларының арқасында үлкен бастамалар бастап, экономика саласында жетістерге жетіп отыр.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Fintech news middle east. (2019). Consulté le Decembre 2, 2020, sur UAE leads the Digital Banking scene in Middle East: <http://www.fintechnews.ae/3567/fintech/digital-banking-bahrain.uae>

2. Augustine, B. (2018, JUNE 30). Dubai is charting a unique story in fintech. Consulté le Decembre 02, 2020, sur gulf news: www.gulfnews.com/technology/fintech-dubai-is-charting-a-unique-story-in-fintech-1-2160399

3. Technological Trends in MENA Region: The Cases of Digitalization and Information and Communications Technology (ICT). MENARA Working Papers No 23. November 2018. https://www.iai.it/sites/default/files/menara_wp_23.pdf

4. Осипов С.Ю., Каковкин А.С. Қаржы саласында блокчейн технологиясына инвестициялар тарту тәсілдері. «Экономика векторы» электрондық ғылыми журналы №11. 2019. http://vettoreconomy.ru/images/publications/2019/11/financeandcredit/Osipov_Kakovkin.pdf

5. Мишриф пен Капетановичтің (2018) DOI: 10.1007/978-981-10-5786-1_5

6. Клиффорд Шанс. Таяу Шығыстағы финтех. 2017. <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2017/11/fintech-in-the-middle-east.pdf>

УДК 327.8

XXI ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ПАЛЕСТИНАЛЫҚТАРДЫҢ ЕВРЕЙЛЕРГЕ ҚАРСЫ КӨТЕРЛІСІ – ИНТИФАДА ӘЛ-АҚСА

Сәрсенғалиева Амангүл Сәрсенғалиқызы

amangul.sarsengalieva@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ халықаралық қатынастар факультеті, шығыстану кафедрасының 2 курс магистранты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – С.А. Төлеубаева

«Интифада әл-Ақса» 1987 және 1994 жылдар аралығында Газа секторында Палестина автономиясының құрылуымен аяқталған алғашқы интифаданың жалғасы болып табылады. Интифада Палестина қақтығысы мысалында әлемдік жүйедегі стихиялылық пен басқарушылық арасындағы тұрақсыз тепе-теңдікті барынша дәл көрсетеді. Таяу Шығыстағы күрес әдісі ретінде интифада алғаш рет Израиль басып алған Палестинаның араб территорияларында пайда болды [1, 308-400 б.].

28 қыркүйек 2000 жылы Израильдің саяси қайраткері *Ариэль Шарон* мұсылмандардың мешіті (Әл-Ақса мешіті) орналасқан Иерусалимнің шығыс бөлігіндегі ғибадатхана тауына барғаннан кейін, Таяу Шығыстағы жағдай тағы да шиеленісе түсті: *екінші интифада* басталды. Тауға жиналғандар оны *«өлтіруші»* деп айқайлап қарсы алды. А. Шарон кеткеннен кейін жиналғандар израильдік сарбаздарға тастарды, орындықтарды, қоқыс жәшіктерін және басқа заттарды лақтыра бастады. Жауап ретінде полицейлер резеңке